

ΝΤΕΝΙ ΝΤΙΝΤΕΡΟ
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

ΖΑΚ Ο ΜΟΙΡΟΛΑΤΡΗΣ
ΚΑΙ Ο ΑΦΕΝΤΗΣ ΤΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΟΣΧΟΒΑΚΗΣ

ΗΡΙΔΑΝΟΣ

χουά¹ από πείσμα, κατατάσσομαι. Φτάνουμε· γίνεται ή μάχη...

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — Και σου έρχεται ή σφαίρα που είχε πάνω τη διεύθυνσή σου.

ΖΑΚ. — Τό μαγτέψατε· μιά τουφεκιά στο γόνατο· κι ο Θεός ξέρει τις καλές και κακές περιπέτειες που έφερε αυτή ή τουφεκιά. Δέγονται, λίγο-πολύ, σαν τους κρίκους μιάς άλυσίδας. "Αν δέν ήταν άς ποθμε αυτή ή τουφεκιά, θαρῶ πως δε θα είχα ποτέ στη ζωή μου έρωτευτεί, οὔτε και κουτσαθεί.

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — "Ωστε έρωτευτήκες;

ΖΑΚ. — Έρωτευτήκα λέει!

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — 'Από μιά τουφεκιά;

ΖΑΚ. — 'Από μιά τουφεκιά.

Ο ΑΦΕΝΤΗΣ. — Δέ μου έχεις πεί ποτέ γι' αυτό.

ΖΑΚ. — Είμαι σίγουρος.

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — Κι ο λόγος;

ΖΑΚ. — Γιατί αυτό δέν μπορούσε νά ειπωθεί οὔτε νωρίτερα οὔτε αργότερα.

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — Κι ή στιγμή έχει φτάσει για νά μάθουμε αυτούς τους έρωτες;

ΖΑΚ. — Ποιός τό ξέρει;

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — "Όπως και νά 'χει, εσύ άρχισε, και θα εοῦμε...

'Ο Ζάκ άρχισε την ιστορία των έρώτων του. Ήταν απόγεμα. 'Ο καιρός ήταν βαρύς, ο άφέντης του αποκοιμήθηκε· ή νύχτα τους βρήκε καταμεσής στον κάμπο· και νά που έχουν χάσει τό δρόμο. Και νά ο άφέντης, τρομερά ουμωμένος, νά ρίχνεται με γερές καμτσιαιές στον ύπνρήτη του, κι εκείνος ο δύστυχος στο κάθε χτύπημα νά λέει: — Κι αυτό όπως φαίνεται ήταν γραμμένο εκεί πάνω...

Βλέπεις, άναγνώστη, ότι βρίσκομαι σε καλό δρόμο κι ότι από μένα μόνο εξαρτάται νά σε κάνω νά περιμένεις ένα, δυό, τρία χρόνια τη διήγηση των έρώτων του Ζάκ, χωρίζοντάς τον απ' τόν άφέ-

1. Χωριό στο Βέλγιο, όπου οι Γάλλοι συνέτριψαν τους άγγλο-όλλανδο-αύστριακούς συμμάχους, στις 11 Μαΐου 1745.

Πώς είχαν συαντηθεί; Τυχαία, όπως ελοι. Πώς ονομάζονταν; Τι σάς ενδιαφέρει; 'Από που έρχονταν; 'Από κάπου εκεί κοντά. Που πήγαιναν; Τάχα ξέρει κανείς που πηγαίνει; Τι λέγανε; 'Ο άφέντης δέν έλεγε τίποτα· κι ο Ζάκ έλεγε, πως ο λοχαγός του έλεγε, πως κάθε τι που μιάς συμβαίνει καλό ή κακό εδῶ κάτω, είναι γραμμένο εκεί πάνω.

Ο ΑΦΕΝΤΗΣ. — Μεγάλη κουθέντα αυτή.

ΖΑΚ. — 'Ο λοχαγός μου έλεγε ακόμα ότι κάθε σφαίρα που φεύγει από ένα τουφέκι έχει άπάνω γραμμένη τη διεύθυνση.¹

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — Κι είχε δικιο...

"Υστερα από σύντομη παύση, ο Ζάκ φώναξε: — 'Ο διάβολος νά πάρει τόν ταβερνιάρη και την ταβέρνα του!

Ο ΛΦΕΝΤΗΣ. — Γιατί νά δίνεις στο διάβολο τόν πλησίον σου; Δέν είναι χριστιανικό.

ΖΑΚ. — Διότι, ενώ εγῶ μεθῶ με τόν κουτελίτη του, ξεχνῶ νά πάω νά ποτίσω τ' αλογά μιάς. Τό βλέπει ο πατέρας μου, φουρκίζεται. 'Εγῶ κουνῶ² τό κεφάλι· εκείνος άρπάζει ένα ραβδί και μου άργάζεται με αυτό, κάπως τραχιά, τις πλάτες. Περιούσε ένα σύγταγμα, που τραβούσε για τό στρατόπεδο μπροστά απ' τό Φοντε-

1. "Όπως σημειώνεται στην «Εισαγωγή», ο Ντιντερό συνέλαβε την ιδέα του μυθιστορήματος διαβάζοντας τόν 8ο τ. του έργου του Λώρενς Στέρν *Τρίστραμ Σέντιν* (Κεφ. 19-22). Τό ακολουθεί σχεδόν πιστά στο πρώτο έπεισόδιο (του τραυματισμού του Ζάκ), που διακοπτόμενο συνεχώς, χωρίς νά βρísκει κατάληξη παρά μόνο στο τέλος, γίνεται πλαίσιο για νά περιλάβει ανεξάντλητες άλλες ιστορίες. Πρόσωπα αντίστοιχα στον Ζάκ και τόν 'Αφέντη του είναι εκεί ο δεκανέας Τρίμ κι ο Θεός Τόμπυ, στρατιωτικός από άρχοντική γενιά. Τήν τελευταία φράση, ο Στέρν την άποδίδει στον Γουλιέλμο της 'Οράγγης, κυβερνήτη της 'Ολλανδίας τό 1672, που έγινε βασιλιάς της 'Αγγλίας τό 1689, με τ' όνομα Γουλιέλμος Γ'.

2. Παράλλαγή, κατά τό αντίγραφο Βαντέλ: «Κουνάει τό κεφάλι, άρπάζει», κλπ.

νη του και δάζοντάς τους τὸν καθένα σ' ὅποιες τυχὸν περιπέτειες θὰ μ' ἄρσεν. Ἴν' ὅθ' μ' ἐμπόδιζε νὰ παντρεύω τὸν ἀφέντη καὶ νὰ τὸν κάνω κερατά; Νὰ μπαρκάρω τὸν Ζάκ σ' ἕνα καράβι γιὰ τὰ Νησιά;¹ Νὰ πάω ἐκεῖ τὸν ἀφέντη του; Νὰ ξαναφέρω καὶ τοὺς δυὸ στὴ Γαλλία μὲ τὸ ἴδιο πλοῖο; Πόσο εἶν' εὐκόλο νὰ φτιάχνει κανεὶς μυθιστορήματα!² Ἀλλὰ θὰ ξεμπλέξουν κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος μὲ μιὰν ἀσχημη νύχτα, κι ἐσὺ μ' αὐτὴ τὴν ἀνάπαυλα.

Φάνηκε ἡ αὐγὴ. Νὰ τοὶ ξανακαθαλικεμένοι στὰ ζῶα τους καὶ τράβιντας πάλι τὸ δρόμο τους. — Καὶ ποὺ πήγαιναν; — Ὁρίστε δεύτερη φορὰ ποὺ μοὺ κάνεις αὐτὴ τὴν ἐρώτηση καὶ δεύτερη φορὰ ποὺ σοὺ ἀπαντῶ: Ἴν' σ' ἐνδιαφέρει; Ἄν πιάσω τὸ θέμα τοῦ ταξιδιοῦ τους, ἀποχαιρέτα τοὺς ἔρωτες τοῦ Ζάκ. Προχώρησαν ἕνα διάστημα σιωπηλοί. Ὅταν συνήλθαν κάπως καθένας τους ἀπ' τὸν πόνο του, ὁ ἀφέντης εἶπε στὸν ὑπηρέτη του: — Λοιπόν, Ζάκ, ποὺ εἶχαμε μείνει μὲ τοὺς ἔρωτές σου;

ΖΑΚ. — Εἶχαμε μείνει, θαρῶ, στὴν πανωλεθρία τῆς ἐχθρικής στρατιᾶς. Ἴδ' ὁ δάζουμε στὰ πόδια, μιὰς κυνηγᾶνε, ὁ αἰῶζων ἐαυτὸν σιωπῆτι. Ἐγὼ μὲν στὸ πεδίο τῆς μάχης, θαμιμένος κάτω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν, ποὺ ἦταν πραγματικὰ ἀξιοθαύμαστος.³ Τὴν ἐπομένῃ μὲ ρίξαν, μαζὶ μὲ μιὰ ντουζίνα ἀλ-

1. Στὶς Ἀντίλλες (Γαῖτη, Ἅγιο Δομίνικο, κλπ.). Ἀποικία τῆς Γαλλίας, μὲ μυριάδες σκλάβους (100.000 στὸν Ἅγιο Δομίνικο) ἦταν, ὡς τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ., τόπος εὐκόλου πλουτισμοῦ γιὰ τοὺς γάλλους τυχοδιώκτες.

2. *Contes* στὸ κείμενο. Ἀλλὰ, στὸν 18ο αἰ., οἱ ὄροι *conte* καὶ *roman* εἶναι περίπου ταυτόσημοι, μὴ διαφέροντας παρά σχετικὰ μὲ τὴν ἔκταση τοῦ ἀφηγήματος. Τὰ λεξικά αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ὀρίζουν: *Conte*: φτιαχτὴ περιπέτεια ποὺ ἀφηγεῖται γνωστὸς συγγραφέας. (Σ' ἀντίθεση μὲ τὸ *fable* = μῦθος, παραμῦθι — ποὺ εἶναι ἀδιαδεδομένο στὸ κοινὸ καὶ ἡ προέλευσή του ἀγνωστή). *Roman* (= μυθιστόρημα): σύνθεση καὶ ἀκολουθία πολλῶν ὑποθετικῶν περιπετειῶν. Στὰ ἑλληνικά ἡ λέξη *conte* δὲ βρῖσκει ἀπόδοση παρὰ μὲ τὸν κατασκευασμένο καὶ μὴ χρησιμοποίησιμο ὄρο «μυθαφήγημα». Ἀλλωστε ὁ συγγραφέας στὴ συνέχεια ἐγκαταλείπει τὸ *conte* καὶ περᾶ σταθερὰ στὴ χρῆση τοῦ ὄρου *roman*.

3. Πραγματικὰ ἡ μάχη αὕτη ἦταν πολύνεκρη: 21.000 νεκροί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 7.000 Γάλλοι. Ὅσο ὁ Ντιντερό δὲν τὴν περιγράφει. Ὁ ρεαλισμὸς του δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέπει. Τὸ 1767, κρίνοντας ἕνα πῖνακα τοῦ Ἰταλοῦ ζωγράφου Καζανόβα, γράφει: «Πρέπει νὰ ἔχει δεῖ κανεὶς, εἶτε ζωγραφίζεις εἶτε γράφεις.

λους, σ' ἕνα κάρρο, γιὰ νὰ μὲ πᾶνε σ' ἕνα ἀπ' τὰ νοσοκομεία μας. Ἄχ, κύριε, δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχει πιὸ σκληρὸ τραῦμα ἀπ' τοῦ γονάτου.

Ο ΑΦΕΝΤΗΣ. — Ἔλα δά, Ζάκ, ἀστειεύεσαι.

ΖΑΚ. — Ὅχι, μάρτυς μου ὁ Θεός, κύριε, δὲν ἀστειεύομαι! Ὑπάρχουν ἐκεῖ, οὔτε ξέρω πόσα κόκαλα, τένοντες, κι ἄλλα πράγματα, ποὺ οὔτε ξέρω πῶς τὰ λένε...

Ἐνας μ' ἐμφάνιση χωρικοῦ ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦσε, μὲ μιὰ κοπέλα καθισμένη στὰ καπούλια τοῦ ἀλόγου του, καὶ τοὺς εἶχε ἀκούσει, πῆρε τὸ λόγο κι εἶπε: — Ὁ κύριος ἔχει δίκιο...

Δὲν ἤξερε κανεὶς σὲ ποιὸν ἀπευθυνόταν αὐτὸ τὸ κύριος, ἀλλὰ ὁ Ζάκ κι ὁ ἀφέντης του τὸ πῆραν ἀσχημὰ κι ὁ Ζάκ εἶπε σ' αὐτὸ τὸν ἀδιάκριτο¹ συνομιλητὴ: — Ἐσὺ τί ἀνακατεύεσαι;

— Ἀνακατεύομαι λόγῳ ἐπαγγέλματος² εἶμαι χειρουργός, στὴν ὑπηρεσία σας, καὶ θὰ σᾶς ἀποδείξω ἀμέσως...

Ἡ γυναίκα ποὺ εἶχε στὰ καπούλια, τοῦ ἔλεγε: — Κύριε δόκτορα, ἄς τραβήξουμε τὸ δρόμο μας κι ἄς ἀφήσουμε αὐτοὺς τοὺς κυρίους, ποὺ δὲ θέλουν νὰ τοὺς ἀποδείξετε.

— Ὅχι, τῆς ἀποκρίθηκε ὁ χειρουργός, θέλω νὰ τοὺς ἀποδείξω, καὶ θὰ τοὺς ἀποδείξω...

Καὶ καθὼς γύριζε γιὰ νὰ ἀποδείξει, σπρώχνει τὴ συνοδὸ του, τὴν κάνει νὰ χάσει τὴν ἰσορροπία της καὶ τὴ ρίχνει καταγῆς, μὲ τὸ ἕνα πόδι πιασμένο στὸ γύρο τῆς βελάδας του καὶ τὰ μεσοφύρια της ἀναποδογυρισμένα στὸ κεφάλι της. Ὁ Ζάκ κατεβαίνει, ξεμπλέκει τὸ πόδι αὐτοῦ τοῦ δυστυχημένου πλάσιματος, καὶ τῆς κατεβάζει τὰ φουστάνια. Δὲν ξέρω ἂν ἄρχισε ἀπ' τὸ κατέβασμα τῶν φουστάνιων ἢ ἀπ' τὸ ξέμπλεγμα τοῦ ποδιοῦ³ ἀλλὰ κρίνοντας τὴν κατάσταση τῆς γυναίκας ἀπ' τὶς φωνές της, ἦταν σοβαρὰ τραυματισμένη. Κι ὁ ἀφέντης τοῦ Ζάκ ἔλεγε στὸ χειρουργό: — Ὅριστε τί θὰ πεῖ ν' ἀποδείχνεις.

Πέστε μου, κύριε Καζανόβα, βρεθήκατε ποτὲ σὲ μιὰ μάχη; Ὅχι. Λοιπόν, ὅση φαντασία κι ἂν ἔχετε, θὰ παραμείνετε μέτριος... Μιὰ μάχη δὲν περιγράφεται. Πρέπει νὰ τὴ δεῖ κανεὶς».

1. Παραλλαγή, κατὰ τὸ ἀντίγραφο Βαντέλ: «... εἶπε σ' αὐτὸν τὸ συνομιλητὴ: — Ἀδιάκριτε, τί ἀνακατεύεσαι;»